

تأثیر استفاده از زبان انگلیسی به‌عنوان زبان واسط آموزش علم در بین‌المللی شدن دانشگاهها: مطالعه تطبیقی در اروپا¹

نسرین اصغرزاده² و اباصلت خراسانی³

چکیده

یکی از مسائل و چالشهای امروزه نظام آموزش عالی کشورها، به خصوص کشورهای در حال توسعه، بین‌المللی شدن است. در سالهای اخیر به‌دنبال بین‌المللی‌شدن آموزش عالی، زبان واسط آموزش علم به‌عنوان یکی از ابزارهای بین‌المللی شدن از دغدغه‌های سیاستگذاری آموزش عالی جهان از سوی سیاستگذاران و سیاستگزاران مورد توجه واقع شده است. رشد تقریبی ده برابری استفاده از زبان واسط انگلیسی در حدود یک دهه و نیز شتاب این رشد در سالهای اخیر فرض اهمیت این ابزار در بین‌المللی شدن کشورهای پیشرو و تأثیر بسزای آن در موفقیت آموزش عالی اروپا را قوت می‌بخشد. هدف از این جستار بررسی تأثیر استفاده از زبان انگلیسی به‌عنوان زبان واسط آموزش بر بین‌المللی شدن دانشگاهها بود که به صورت مطالعه تطبیقی انجام شد. بر اساس کشورهای پیشرو جهان، کشورهای قاره اروپا برای بررسی برگزیده شدند. انتخاب کشورهای این قاره بر اساس تیپولوژی سازمان ملل بود و انتخاب نمونه‌ها با روش نمونه‌گیری هدفمند طبقه‌ای تا اشباع نظری صورت گرفت. روش تحقیق از نوع تحقیقات کیفی بود و با الهام از روش تطبیقی جرج بردی در چهار مرحله توصیف، ارزیابی و برآورد، همجواری و مقایسه اطلاعات و تحلیل صورت گرفت. از این رو، با بررسی اسنادی و تحلیل محتوای تجربه‌های بین‌المللی مورد مقایسه، چارچوبها و ملاکهایی برای تعیین شباهتها، تفاوتها و نتایج به‌دست آمده از آن بر اساس اهداف پژوهش استخراج شد. نتایج کشف و ارائه شده، راهکارهایی مناسب و همچنین محکی برای کشورمان است.

واژگان کلیدی: انگلیسی، زبان واسط آموزش علم، بین‌المللی شدن، آموزش عالی.

1. این مقاله برگرفته از رساله دکتری با عنوان «عوامل مؤثر در بین‌المللی شدن آموزش عالی ایران با تأکید بر زبان علم در دانشگاهها» است.

2. دانشجوی دکتری آموزش عالی، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران.

* نویسنده مسئول: N_asgharzadeh@sbu.ac.ir

3. دانشیار دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران: A-Khorasani@sbu.ac.ir

پذیرش مقاله: 1395/10/13

دریافت مقاله: 1395/4/19

مقدمه

گزارش کمیسیون اروپا حاکی از آن است که آنچه در میان کشورهای عضو اتحادیه اروپا بین المللی شدن آموزش عالی را تسهیل و تسریع کرد، "انعقاد تفاهمنامه‌هایی چون بولونیا پروسس، اراسموس، تمپوس^۴، اراسموس موندوس^۵، ماری کوری^۶ و نیز استفاده از تسهیلاتی چون سیستم انتقال محاسبه و انتقال واحدهای درسی اروپایی^۷ و سیستم چارچوب کیفی اروپایی^۸ بود" (The European Commission, ۲۰۱۳, p. ۲). این تفاهمنامه‌ها به منظور افزایش همکاری و ایجاد تسهیلات لازم بین مؤسسات آموزش عالی کشورهای اروپایی منعقد شد. نتیجه آنکه این کشورها توانستند مسیر آموزش را برای دانشجویان خود در کشورهای دیگر هموار کنند و متقابلاً چنین مسیری برای این مؤسسات نیز باز و به جذب دانشجوی بین الملل منجر شد. یکی از عواملی که پدیده بین المللی شدن آموزش عالی را در اروپا تسریع کرد، استفاده از زبان انگلیسی به عنوان زبان واسط در آموزش عالی کشورهای اروپایی بود، چرا که با قبول این واقعیت که انتقال و جابه‌جایی دانشجو نیازمند داشتن زبانی مشترک برای برقراری ارتباط است و نیز با علم به اینکه بعد از جنگ جهانی دوم زبان علم و نیز زبان بین الملل دنیا انگلیسی است، این کشورها تصمیم گرفتند در آموزش عالی خود از زبانی واسط برای انتقال و آموزش دانش استفاده کنند. فیلیسون (2006) تصدیق می‌کند که در فرایند بولونیا بین المللی شدن به معنای آموزش با زبان واسط انگلیسی^۹ است.

در این پژوهش تأثیر استفاده از زبان انگلیسی به عنوان زبان واسط آموزش در بین المللی شدن کشورهای اروپایی بررسی شده است. پرداختن به این موضوع و انجام دادن این مطالعه تطبیقی از آن رو اهمیت می‌یابد که تا کنون پژوهشی مبنی بر تأثیر به کارگیری زبان واسط آموزش به عنوان یکی از عوامل مهم بین المللی شدن در کشورمان صورت نگرفته است و با توجه به اهمیت بین المللی شدن آموزش عالی در ایران و گنجانیدن این مهم در برنامه ششم توسعه کشور، استفاده از نتایج و تجربه‌های کشورهای دیگر و به خصوص کشورهای موفق می‌تواند مسیر این پدیده را روشن تر کند. سؤال اساسی پژوهش این بود که به کارگیری زبان واسط آموزش در بین المللی شدن آموزش عالی چه نقشی دارد و چه نتایجی به دست می‌آید؟

۴. Tempus

۵. Erasmus Mundus

۶. Marie Curie

۷. The European Credit Transfer and Accumulation System (ECTS)

۸. The European Qualification Framework (EQF)

۹. English-medium Instruction

پیشینه پژوهش

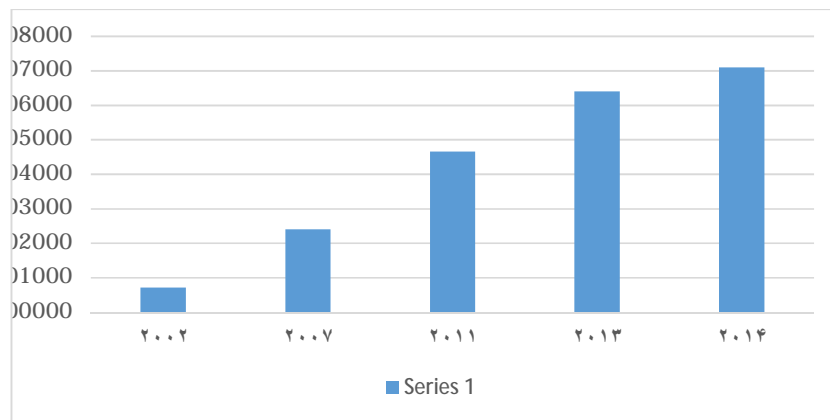
پژوهشها نشان‌دهنده افزایش استفاده از زبان انگلیسی به‌عنوان زبان واسط آموزش در دنیاست و برخی از والدین این را روشی مناسب برای پیوند فرزندشان با جامعه نخبگان و در نتیجه، بهره‌مندی از مزایای آن می‌دانند. امروزه، از سویی فشار بر مدارس و دانشگاهها در عرصه بین‌المللی زیاد شده و از سوی دیگر، برخی از مدرسان آموزش از طریق زبان واسط انگلیسی را چالشی برای خود و کلید موفقیت دانشجویان می‌بینند. نتایج این تحقیق در 55 کشور نشان داد که سیر آینده این کشورها به سمت استفاده بیشتر از زبان انگلیسی به‌عنوان زبان واسط آموزش است. گفتنی است که در بین این 55 کشور فقط سه کشور از جمله ایران در هیچ مقطع تحصیلی مجاز به استفاده از زبان واسط انگلیسی نیستند (Dearden, ۲۰۱۴). مؤسسه آموزش بین‌المللی بیشترین تعداد رشته‌های تحصیلات تکمیلی در کشورهای اروپایی با زبان واسط انگلیسی را متعلق به کشورهای هلند با 946 رشته محل، آلمان با 733 رشته محل، سوئد با 708 رشته محل، فرانسه با 494 رشته محل و اسپانیا با 373 رشته محل می‌داند و با اشاره به سیر صعودی این روند از سال 2007 تا کنون، کشورهای هلند و آلمان را در ارائه رشته‌های تحصیلات تکمیلی با زبان واسط انگلیسی همچنان در صدر کشورهای اروپایی می‌داند و از سال 2011 در کشورهای دانمارک و سوئد رشد بسیار سریع 74 و 73 درصد و برای کشورهای ایتالیا، فنلاند و فرانسه نیز رشد بیش از 40% مشهود است. همچنین این مؤسسه ارائه تمام رشته‌های تحصیلات تکمیلی کشورهای اسکانديناوی به زبان انگلیسی را تصدیق می‌کند (Brenn-White & Faethe, ۲۰۱۳).

دوآز و همکاران در پژوهشی رشد بی سابقه و سریع آموزش با زبان واسط انگلیسی را در سراسر دنیا تأیید کردند و این پدیده را جزو فرایند بین‌المللی شدن آموزش عالی دنیا می‌دانند. همچنین آنها اذعان دارند اکنون انگلیسی به‌عنوان زبان واسط علم در کشورهایی با زبان ملی غیرانگلیسی کمکی به یادگیری زبان و محتوای علمی به‌روز است. نکته مورد تأکید این پژوهشگران استفاده از استادان مسلط به محتوای علمی و زبان انگلیسی در روش EMI است و راه حل جبران کمبود چنین مدرسانی را به‌کارگیری دو استاد همزمان، یکی مسلط به زبان و دیگر به محتوا، در هر کلاس می‌دانند (Doiz, Lasagabaster, ۲۰۱۳ & Sierra).

کرکپاتریک (Kirkpatrick, ۲۰۱۱) با اشاره به یافته‌های هوی (2009) معتقد است که از میان دو میلیون دانشجوی بین‌المللی بیش از 90 درصد آنها در پنج کشور آمریکا، انگلستان، فرانسه، آلمان و استرالیا تحصیل می‌کنند که بیشتر آنها از کشورهای آسیایی و چین برای تحصیل به این کشورها می‌روند. یافته‌ها نشان می‌دهد که کشور چین اکنون در تلاش است تا رشته‌های مختلف دانشگاهی خود را به زبان انگلیسی ارائه دهد تا به بازار جهانی بپیوندد. کشور ژاپن نیز بین‌المللی شدن را فرصتی برای نشان دادن ارزشهای فرهنگی ژاپن به دنیا می‌داند. همچنین در کشور هنگ کنگ 75 درصد از دانشگاههای دولتی آموزش خود را به زبان انگلیسی ارائه می‌کنند. او همچنین معتقد است با آنکه برای

بین‌المللی شدن استفاده از زبان واسط مورد نیاز است، اما برای حفظ زبان ملی هر کشور، آموزش عالی کشورهای آسیایی باید سیاست مشترک دو یا چند زبانه را پیش گیرند تا اطمینان داشته باشند که اهمیت زبان ملی‌شان در کنار زبان انگلیسی حفظ می‌شود.

در سال 2002 در کشورهای اروپایی رشته‌هایی که به زبان انگلیسی ارائه می‌شد، تعداد 725 رشته محل (Wächter & Maiworm, ۲۰۰۸, p. ۸۰) بود، اما در سال 2007 به رقم 2400 رشته محل رسید (Wächter & Maiworm, ۲۰۰۸, p. ۱۰)؛ یعنی در مدت پنج سال این تعداد بیش از سه برابر افزایش یافت. شایان توجه است که این رشد حتی بعد از سال 2011 سیر صعودی بیشتری به خود گرفت، به طوری که در این سال تعداد 4664 رشته محل در مقطع تحصیلات تکمیلی به این زبان ارائه شده و 18 ماه بعد، این تعداد با رشد 37/4% به رقم 6407 رشته محل رسید (ICEF Monitor, ۲۰۱۳). این رقم در سال 2014 به تعداد 7103 رشته/محل رسید (Wächter & Maiworm, ۲۰۱۴, p. ۳۳). رشد تقریبی ده برابری (1000%) استفاده از زبان واسط انگلیسی در آموزش عالی اروپا در حدود یک دهه (دوازده سال) و شتاب این رشد در سالهای اخیر نشان‌دهنده تجربه موفق آن و میزان تأثیر این امر در موفقیت آموزش عالی این کشورهاست (نمودار 1).

نمودار 1- میزان رشد ارائه رشته‌های تحصیلات تکمیلی با زبان واسط انگلیسی

با تغییر سیاست آموزش عالی در کشورهای اروپایی و استفاده از زبان انگلیسی در آموزش، دستاوردهایی چون رشد اقتصادی، افزایش تعداد دانشجویان، افزایش تعداد دانش‌آموختگان، جلوگیری از فرار مغزها، جذب نخبه‌های کشورهای دیگر، افزایش سواد عمومی، افزایش فرصت‌های شغلی و کاهش نرخ بیکاری دانش‌آموختگان به‌دست آمده است (Maiworm & Wächter, ۲۰۰۲). یافته‌ها حاکی از اهمیت

به‌کارگیری زبان واسط در سیاست کشورهای دنیا به دلایل زیر است (Wächter & Maiworm, 2008):

1. جذب دانشجوی بین‌المللی که در صورت آموزش دروس به زبان بومی، این دانشجویان ثبت‌نام نمی‌کنند؛
2. آماده کردن دانشجویان بومی برای بازار کار جهانی و بین‌المللی؛
3. بالا بردن شهرت و نام دانشگاه؛
4. تضمین زمینه پژوهشی با جذب دانشجویان دکتری در آینده؛
5. امکان ادامه تحصیل و آموزش سطح عالی برای دانشجویان کشورهای جهان سوم؛
6. جذب دانشجویان خارجی به‌منظور نیروی کار آتی در کشور؛
7. برقراری موازنه در دانشگاهها با پرکردن صندلیهای خالی از دانشجویان بین‌المللی؛
8. تخصصی کردن محتوا به منظور جذب تعداد لازم از دانشجویان بومی.

در پژوهش دیگری جذب دانشجوی بین‌المللی، ارائه بخشی از دوره بین‌المللی مشترک با دانشگاهی دیگر، افزایش ارتباطات میان فرهنگی، همکاری با کشورهای در حال توسعه، جذب دانشجویان بومی و گسترش اهداف زبان‌آموزی از دلایل کاربرد روش آموزش با زبان واسط انگلیسی^{۱۰} (EMI) ذکر شده است (Hellekjaer & Westergaard, 2003). نگاهی دقیق به یافته‌های پژوهشهای مذکور نشان می‌دهد که تمام دستاوردها را می‌توان در پنج طبقه به نقل از ویلکینسون^{۱۱} دسته‌بندی کرد که شامل دلایل کاربردی، دلایل ابقا، دلایل مالی، دلایل آرمانگرایانه و دلایل آموزشی است (Doiz et al., 2013, pp. 8-9). این دلایل و دستاوردها برای تمام مؤسسات آموزش عالی می‌تواند مهم باشد، زیرا این مؤسسات تمایل زیادی به بقاء، حل مسائل مالی و بالابردن کیفیت علمی و آموزشی خود دارند.

روش پژوهش

در این پژوهش که با چارچوب رویکرد کیفی و روش تطبیقی انجام شد، به‌منظور یافتن فهمی غنی‌تر از میزان تأثیر استفاده از زبان واسط در بین‌المللی شدن آموزش عالی، از روش تحلیل محتوای اسناد و مدارک استفاده شد. از نظر محمدپور (Mohammadpour, 2010, p. 109)، راهبرد نمونه‌گیری در پژوهشهای کیفی راهبرد نمونه‌گیری هدفمند است. پاتون (Patton, 2015) نمونه‌گیری هدفمند را از روشهای نمونه‌گیری غیرتصادفی می‌داند که در آن از نمونه‌هایی استفاده می‌شود که درباره موضوع اصلی پژوهش بیشترین اطلاعات را به ما می‌دهند.

در میان کشورهای پیشرو جهان، جامعه پژوهش حاضر مؤسسات آموزش عالی کشورهای اروپایی بودند. با روش نمونه‌گیری هدفمند، نمونه‌ها از بین کشورهای اروپایی و بر اساس تیپولوژی سازمان ملل انتخاب

۱۰. English Medium Instruction

۱۱. Wilkinson

شدند که قاره اروپا را به چهار طبقه اروپای شرقی، شمالی، جنوبی و غربی تقسیم کرده است. در نتیجه، از هر طبقه تعدادی از کشورها به‌عنوان نمونه انتخاب شدند تا اشباع نظری حاصل شد.

روش پژوهش تطبیقی با بررسی اسنادی و تحلیل محتوای تجربه‌های بین‌المللی و با الهام از روش تطبیقی بردی¹² (1964) در چهار مرحله توصیف، تفسیر و برآورد، همجواری و مقایسه اطلاعات و تحلیل بود. در گام اول آنچه هست، بدون دخالت و دخل و تصرف و استنتاج ذهنی و بر اساس شواهد و اطلاعات از منابع مختلف گزارش می‌شود. در گام دوم اطلاعاتی که در مرحله اول توصیف شده است، بررسی می‌شود. این ارزیابی و تفسیر باید در تمام جنبه‌های تاریخی، اجتماعی، سیاسی، زمینه‌ای و... صورت پذیرد. در گام سوم که همجواری است، اطلاعات در کنار هم طبقه‌بندی می‌شوند و چارچوبی را فراهم می‌آورند که شباهتها و تفاوتها را شکل می‌دهند. در گام چهارم اطلاعات طبقه‌بندی شده مقایسه و تحلیل می‌شوند.

با مراجعه به اسناد و مدارک مربوط به گزارش کشورها، جست‌وجو در سایتهای دانشگاهها، شورای فرهنگی بریتانیا، گزارش سیاستهای زبانی کشورها و غیره مطالعات وسیعی صورت گرفت و پس از جمع‌آوری منظم اطلاعات و اسناد بالادستی کشورهای مورد مقایسه، بر اساس اهداف پژوهش، تحلیل‌هایی انجام و چارچوبها و ملاکهایی برای تعیین شباهتها، تفاوتها و نتایج به‌دست آمده از آن استخراج شد. زمانی که به یافته‌ها هیچ داده تازه‌ای اضافه نشد که بتوان ویژگیهای ملاکها و شاخصها را توسعه و بسط داد و به بیان دیگر، داده‌های مشابه از اسناد استخراج می‌شد، اشباع نظری تلقی شد که در این پژوهش و با استفاده از چارچوب مذکور این اشباع با تعداد نمونه 16 کشور حاصل شد. در این پژوهش با صرف زمان کافی و بازبینی و بررسی فرایند تحلیل و ملاکها و شاخصهای به‌دست آمده و با کمک دو نفر از همتایان، به‌عنوان ناظران و اعمال نظرهای آنها در تعیین چارچوبها و ملاکها، میزان اعتباربخشی داده‌های پژوهش به حد قابل قبولی افزایش یافت. سپس، با تشکیل پنل خبره برای هر یک از عوامل وزن یا ارزش معینی در نظر گرفته شد و عاملها در وزن تعیین شده ضرب و بر مجموع وزنها تقسیم شدند تا رتبه کشورها بر اساس میانگین وزنی به‌دست آید.

یافته‌ها

در این بخش سیاستهای کشورهای اروپایی در زمینه بین‌المللی شدن آموزش عالی با استفاده از زبان انگلیسی به‌عنوان زبان واسط آموزش تشریح و وضعیت، سیاستها و برنامه‌های این کشورها به اختصار توصیف شده است.

کشورهای اروپای غربی

در میان کشورهای اروپای غربی، 10/5% از دانشگاههای اتریش، 9/3% از دانشگاههای هلند، 14/3% از دانشگاههای آلمان و 6/1% از دانشگاههای فرانسه رتبه زیر هزار را در دنیا دارند. تعداد مقالات این کشورها و میزان استناددهی و اچ ایندکس آنها نشان‌دهنده محتوای علمی بسیار بالای این مقالات است. در کشور اتریش 78% از مردم قادرند حداقل به یک زبان خارجی و 73% از آنها تمایل دارند به زبان انگلیسی صحبت کنند. 93% از مردم این کشور معتقدند که یکی از مهم‌ترین و مفیدترین زبانهای خارجی برای آینده فرزندانمان یادگیری زبان انگلیسی است. همچنین 70% از مردم اتریش باور دارند که بهبود مهارتهای زبانهای خارجی باید در اولویت سیاسی کشور قرار گیرد (The European Commission, 2012).

در کشور هلند 87% از مردم به‌خوبی به زبان انگلیسی صحبت می‌کنند (European Commission, 2006). این کشور در مقطع تحصیلات تکمیلی در ارائه رشته‌ها به زبان انگلیسی مقام اول را دارد و میزان استفاده از زبان واسط انگلیسی از سال 2007 تا 2013 تقریباً سه برابر شده؛ یعنی از تعداد 386 رشته به 946 رسیده است (Brenn-White & Faethe, 2013).

افزایش روزافزون آموزش با زبان واسط انگلیسی در کشورهایی چون هلند و آلمان و همچنین شهریه بسیار پایین در آموزش عالی موجب شده است که جذب دانشجوی بین‌الملل در این کشورها افزایش چشمگیری پیدا کند (UK, 2014). فقط در پنج سال بین سالهای 1999 تا 2004 تعداد دانشجویان بین‌المللی در کشور آلمان حدود 50% افزایش یافت (Rüland, 2012). کشور آلمان از بین‌المللی شدن آموزش عالی خود درآمدزایی مالی ندارد و این امر به دلیل سیاست این کشور و رویکرد آن به بین‌المللی شدن است. بنابراین، دریافت نکردن شهریه از دانشجویان به دلیل این سیاستگذاری است، زیرا عمده فعالیت‌های اقتصادی کشور آلمان از صادرات است و این کشور به نیروی کار بین‌المللی مجرب نیازمند است و این در حالی است که با کمبود نیروی انسانی ماهر مواجه است. مؤسسه خدمات تبادل دانشگاهی آلمان¹³ در تلاش است میان سیاست فرهنگی خارجی، توسعه همکاری و جذب افراد کارآمد برای زندگی و کار در آلمان توازن ایجاد کند. این امر موجب تغییر رویکرد بین‌المللی شدن در این کشور از رقابت به همکاری و حفظ منافع دوطرفه است و بنابراین، فقط بازگشت سرمایه مالی به کشور مد نظر نیست (Rüland, 2012). این کشور در سال 2007 تعداد 88 رشته محل دوره کارشناسی ارشد خود را با زبان واسط انگلیسی تدریس می‌کرد، اما به تدریج و به دلیل اهمیت نقش زبان انگلیسی در جذب دانشجوی بین‌الملل، در سال 2011 به 632 رشته و در سال 2013 به 733 رشته محل رساند (Brenn-White & Faethe, 2013).

کشور فرانسه در جذب دانشجوی بین الملل رتبه چهارم را در دنیا دارد. این در حالی است که این کشور به دلیل رقابت بسیار نزدیک با کشور آلمان در برخی از سالها حتی جایگاه آلمان را هم از آن خود کرده و رتبه سوم را داشته است. استراتژی کشور فرانسه در بین المللی شدن بر اساس همکاری و نفوذ بنا شده است. این کشور در سالهای اخیر به جای توجه به انگیزه های تجاری و اقتصادی به جذب استعداد های بالا می اندیشد (Wit, Hunter, Howard & Egron-Polak, ۲۰۱۵). آموزش عالی فرانسه تلاش کرده تا با کم کردن مخارج عمومی دانشجویان از جمله دریافت نکردن شهریه و اعطای کمک هزینه زندگی و کم کردن موانع هنگام گزینش ورودی، در جذب دانشجوی بین الملل موفقیت چشمگیری کسب کند (Hartman, ۲۰۱۱). این تلاشها به همراه استفاده از زبان واسط انگلیسی در آموزش عالی سبب حضور این کشور در عرصه بین الملل شده است. در سال 2007 تعداد 11 رشته محل دوره کارشناسی ارشد با زبان واسط انگلیسی در کشور فرانسه ارائه می شد که به دلیل اهمیت نقش زبان انگلیسی در جذب دانشجوی بین الملل، در سال 2011 به 346 رشته محل و در سال 2013 به 494 رسید (Brenn-White & Faethe, ۲۰۱۳)؛ یعنی در طول هفت سال جذب دانشجوی بین الملل بیش از چهل و چهار برابر رشد داشت که به افزایش موفقیت این کشور در این امر منجر شد.

کشورهای اروپای شمالی

در میان کشورهای اروپای غربی، 7/5% از دانشگاه های دانمارک، 22/7% از دانشگاه های فنلاند، 6/8% از دانشگاه های نروژ و 23/4% از دانشگاه های سوئد رتبه زیر هزار را در میان دانشگاه های دنیا دارند. تعداد مقالات به چاپ رسیده و میزان استناددهی و اچ ایندکس مقالات این کشورها نشان دهنده بالا بودن محتوای علمی این مقالات و موفقیت علمی این کشور است.

در کشور دانمارک 58% از شهروندان حداقل به دو زبان خارجی تسلط دارند و 86% از مردم این کشور تمایل دارند از میان زبانهای خارجی به زبان انگلیسی صحبت کنند. بیش از 90% شهروندان این کشور مفیدترین و مهم ترین زبان را برای پیشرفت شخصی خود و آینده فرزندان شان زبان انگلیسی می دانند (European Commission, ۲۰۱۲). تحصیل در مقطع آموزش عالی در کشور دانمارک رایگان است و دولت هزینه آن را می پردازد. دانمارک جزو اولین کشورهایی است که برای ارزیابی خارجی نظام آموزش عالی سیستم ملی دارد (Dunkerley & Wong, ۲۰۰۱). این کشور در مقطع تحصیلات تکمیلی در ارائه رشته ها به زبان انگلیسی مقام ششم را کسب کرد و میزان استفاده از زبان واسط انگلیسی از سال 2007 تا 2013 تقریباً پنج برابر شد؛ یعنی از تعداد 67 رشته محل به 327 رشته محل رسید (Brenn-White & Faethe, ۲۰۱۳).

در کشور فنلاند 75% از مردم قادرند حداقل به یک زبان خارجی به خوبی صحبت کنند و 31% از آنها اذعان می کنند که تقریباً هر روز به زبان انگلیسی صحبت و 65% از آنها به طور مرتب از زبانهای خارجی استفاده می کنند (European Commission, ۲۰۱۲). این کشور در مقطع تحصیلات تکمیلی در ارائه رشته ها به زبان انگلیسی مقام نهم را دارد و میزان استفاده از زبان واسط انگلیسی از سال 2007 تا

2013 تقریباً شش برابر شده؛ یعنی از تعداد 42 رشته به 261 رسیده است (Brenn-White & Faethe, ۲۰۱۳). این کشور برای جذب بیشتر دانشجوی بین‌الملل نه تنها از دانشجویان خود، بلکه از دانشجویان خارجی نیز شهریه دریافت نمی‌کند و جزو معدود کشورهایی است که تمام مقاطع تحصیل در آن رایگان است.

کشور نروژ در بین کشورهای اروپایی از نظر تعداد دانشگاههایی که آموزش خود را با زبان واسط انگلیسی ارائه داده‌اند، رتبه هفتم، از نظر ارائه رشته‌ها با زبان واسط انگلیسی رتبه ششم و از نظر جذب دانشجویان بین‌الملل رتبه نهم را دارد (Maiworm & Wächter, ۲۰۰۲). به‌منظور جذب بیشتر دانشجوی بین‌الملل، تحصیلات در این کشور هم برای دانشجویان نروژی و هم دانشجویان خارجی رایگان است و تعداد زیادی از رشته‌ها در مقطع تحصیلات تکمیلی با زبان واسط انگلیسی آموزش داده می‌شوند (OECD Education at a Glance, ۲۰۱۳).

کشور سوئد در بین کشورهای اروپایی از نظر تعداد دانشگاههایی که آموزش خود را با زبان واسط انگلیسی ارائه داده‌اند، رتبه ششم، از نظر ارائه رشته‌ها با زبان واسط انگلیسی رتبه هفتم و از نظر جذب دانشجویان بین‌الملل رتبه یازدهم را دارد (Maiworm & Wächter, ۲۰۰۲). این کشور در مقطع تحصیلات تکمیلی در ارائه رشته‌ها به زبان انگلیسی مقام سوم را دارد و میزان استفاده از زبان واسط انگلیسی از سال 2007 تا 2013 بیش از چهار برابر شده؛ یعنی از تعداد 168 رشته به 708 رشته محل رسیده است (Brenn-White & Faethe, ۲۰۱۳, p. ۷).

کشورهای اروپای جنوبی

در میان کشورهای اروپای جنوبی، 18/4% از دانشگاههای اسپانیا، 16/5% از دانشگاههای ایتالیا، 2/6% از دانشگاههای اسلونی و 1/8% از دانشگاههای کرواسی رتبه زیر هزار را در دنیا دارند. تعداد مقالات و میزان استناددهی و اچ‌ایندکس مقالات در کشورهای اسپانیا و ایتالیا نشان‌دهنده محتوای علمی بالا و در کشورهای اسلونی و کرواسی نشان‌دهنده ضعف علمی این کشورهاست.

اکنون کشور اسپانیا در مقطع تحصیلات تکمیلی در ارائه رشته‌ها به زبان انگلیسی مقام پنجم را دارد و میزان استفاده از زبان واسط انگلیسی از سال 2007 تا 2013 تقریباً چهل‌وهفت برابر شده؛ یعنی از تعداد 8 رشته به 373 رشته محل رسیده است (Brenn-White & Faethe, ۲۰۱۳) که این امر در نتیجه تلاشهای ملی و دانشگاهی در این کشور به‌منظور پاسخگویی به تقاضاهای داخلی است. این درحالی است که اولین تجربه این کشور در سال 2006 در رشته علم نانو و نانوتکنولوژی بود. گرچه هدف اولیه دولت اسپانیا از اجرای این طرح جذب دانشجویان نخبه بین‌المللی بود، اما بیشتر، دانشجویان اسپانیایی متقاضی آموزش رشته‌ها با زبان واسط انگلیسی هستند که در واقع، هدف ثانوی دولت؛ یعنی تقویت زبان انگلیسی دانشجویان داخلی نیز جامعه عمل پوشانده شد (West, ۲۰۱۴). فقط استنادی با مدرک

TOPTULTE¹⁴ (معادل سطح زبان انگلیسی C1) مجاز به ارائه رشته‌ها به زبان انگلیسی هستند (Doiz et al., ۲۰۱۳).

علی‌رغم وجود جریان‌های سیاسی و کمپین‌هایی برای دفاع از زبان ایتالیایی، آموزش اجباری زبان انگلیسی از مقطع اول ابتدایی آغاز شد. تعداد زیادی از دانش‌آموزان علاوه بر زبان انگلیسی، آموزش زبان فرانسه را نیز از مقطع ابتدایی آغاز می‌کنند (Language Legislation in Europe, ۲۰۰۹a). به دنبال فرایند بولونیا و پیوستن بیشتر کشورهای اروپایی به این توافقنامه و در نتیجه، بین‌المللی شدن دانشگاه‌ها یکی از کشورهای که از این رقابت جا ماند، ایتالیا بود (Mazzoleni, ۲۰۱۳). به همین منظور، وزیر آموزش ایتالیا از اجرایی شدن روش CLIL در سال آخر متوسطه به شکلی مؤثر از سیستم‌های 2014 خبر داد و دوره‌های تربیت مدرس در مؤسسات آموزش عالی و دانشگاه‌ها به منظور افزایش تسلط مدرسان به این روش برگزار شد. افزایش تدریس دروس و واحدها به زبان انگلیسی از پیامدهای دیگر این طرح بوده است (Giannini, ۲۰۱۴). جهانی شدن در کاربرد زبان در این کشور تأثیر داشته، به طوری که تغییر دیدگاه به آموزش با زبان انگلیسی و استفاده از آن به عنوان زبان علمی و ارتباطی بین‌المللی مشهود است (Guerini, ۲۰۱۱). با وجودی که تقریباً نیمی از دانشجویان تحصیلات تکمیلی ایتالیا دانشجویان بین‌المللی هستند، یکی از دلایل دولت برای ارائه رشته‌ها با زبان واسط جذب و جلوگیری از فرار مغزهاست و تلاش دارد با فراهم کردن شرایط دانشگاه‌های خوب دنیا در ایتالیا امکان ادامه تحصیل دانشجویان نخبه ایتالیایی در کشور را فراهم کند و بنابراین، از سال 2011 تا سال 2013 ارائه رشته‌ها با زبان واسط انگلیسی 60 درصد افزایش یافت (West, ۲۰۱۴).

کشور اسلونی آموزش زبان خارجی را بعد از مدرسه در دانشگاه هم ادامه می‌دهد و دانشگاه‌ها با توجه به صلاحیت دانشکده‌ها بین 45 تا 240 ساعت در کنار رشته تحصیلی زبان خارجی آموزش می‌دهند که اغلب زبان انگلیسی است، اما در برخی از دانشکده‌های اقتصاد و علوم اجتماعی علاوه بر زبان انگلیسی، زبان‌های دیگری چون آلمانی، فرانسوی، ایتالیایی و روسی آموزش داده می‌شود و ارزیابی دقیقی نیز بر نحوه آموزش زبان و کیفیت آن صورت می‌پذیرد (Language Education Policy Profile, ۲۰۰۵). این در حالی است که به تازگی در برخی از رشته محل‌ها ارائه رشته با زبان واسط آموزش نیز صورت می‌پذیرد، به طوری که کشور اسلونی در سال 2014 از میانگین سه شاخص تعداد دانشگاه‌هایی که زبان واسط ارائه می‌دهند، تعداد رشته محل‌هایی که با زبان واسط ارائه می‌شوند و تعداد دانشجویانی که در این دانشگاه‌ها و رشته‌ها ثبت نام کرده‌اند، موفق به کسب رتبه 14 در بین کشورهای اروپایی شد و تعداد 99 رشته محل خود را با زبان واسط انگلیسی ارائه کرد (Wächter & Maiworm, ۲۰۱۴).

در کشور کرواسی نیز به تازگی استفاده از زبان انگلیسی به عنوان زبان واسط آموزش مجاز است و با اجرای فرایند بولونیا در این کشور وزیر علوم آن دستور توسعه و گسترش همکاری‌های بین‌المللی و رفع

۱۴. Test of Performance for Teaching at University Level through the Medium of English

موانع را صادر کرد و در نتیجه، به‌منظور افزایش بیشتر جابه‌جایی دانشجویان و استادان این کشور، تعداد رشته‌های ارائه شده با زبان واسط انگلیسی افزایش یافت (Dearden, ۲۰۱۴). کشور کرواسی در سال 2014 از میانگین سه شاخص تعداد دانشگاههایی که زبان واسط ارائه می‌دهند، تعداد رشته‌های ارائه شده با زبان واسط ارائه می‌شوند و تعداد دانشجویانی که در این دانشگاهها و رشته‌ها ثبت‌نام کرده‌اند، رتبه 28 را در بین کشورهای اروپایی کسب کرد و فقط تعداد 12 رشته محل خود را با زبان واسط انگلیسی ارائه کرد (Wächter & Maiworm, ۲۰۱۴).

کشورهای اروپای شرقی

در میان کشورهای اروپای شرقی، 1/8% از دانشگاههای لهستان، 6/9% از دانشگاههای مجارستان و 0/33% از دانشگاههای روسیه رتبه زیر هزار را در میان دانشگاههای جهان دارند. اما هیچ دانشگاهی از کشور بلغارستان رتبه زیر 1000 را در میان دانشگاههای دنیا کسب نکرده است. تعداد مقالات و میزان استناددهی و اچ ایندکس در کشورهای لهستان و مجارستان نشان‌دهنده عملکرد متوسط و در کشورهای روسیه و بلغارستان نشان‌دهنده عملکرد ضعیف این کشورهاست.

آموزش زبانهای خارجی در کشور لهستان بعد از مدرسه در دانشگاه نیز ادامه دارد و یادگیری یک یا دو زبان خارجی در مقطع آموزش عالی در کنار رشته‌های دانشگاهی برای تمام دانشجویانی که در این کشور تحصیل می‌کنند، اجباری است (Language Legislation in Europe, ۲۰۰۹c). کشور لهستان در میان کشورهای اروپایی از نظر تعداد دانشگاههایی که آموزش خود را با زبان واسط انگلیسی ارائه داده‌اند، رتبه نهم، از نظر ارائه رشته‌ها با زبان واسط انگلیسی رتبه دوازدهم و از نظر جذب دانشجویان بین‌الملل رتبه دوازدهم را دارد (Maiworm & Wächter, ۲۰۰۲).

در کشور مجارستان آموزش زبانهای خارجی در آموزش عالی در کنار رشته‌های تحصیلی اجباری است و بیش از 90 درصد از دانشجویان در کنار یادگیری یک رشته تحصیلی، زبان انگلیسی یا آلمانی را هم می‌آموزند. همچنین هنگام ورود به دانشگاه داشتن مدرک زبانهای خارجی امتیاز بالایی دارد. به مدرسان دانشگاهی که زبانهای خارجی می‌دانند، بر اساس جدول خاصی حقوق و مزایای ویژه تعلق می‌گیرد (Ministry of Education: Hungary, ۲۰۰۲-۲۰۰۳).

آموزش عالی روسیه از ابتدا جزو کشورهای مورد توجه در دنیا بود، اما با توجه به سیاستهای اقتصادی، اجتماعی و سیاسی سالهای اخیر و همچنین کناره‌گیری و انزوای این کشور از همکاری با دنیا، در بین سالهای 1980 تا 2004 از مقام سوم جذب دانشجوی بین‌الملل به مقام هشتم تنزل پیدا کرد. در سال 1999 به‌منظور جبران این افت، وزارت علوم روسیه شبکه منطقه‌ای را برای افزایش ارتباطات علمی و دانشگاهی و تبادل دانشجو راه‌اندازی کرد و درنهایت، توانست در سال 2004 تعداد 75000 دانشجوی بین‌الملل را جذب کند و در مقام هشتم جای گیرد. نکته مهم این است که قریب به 70% از دانشجویان بین‌الملل از کشورهای سابق اتحاد جماهیر شوروی (قزاقستان، اوکراین، بلاروس و ...) به روسیه آمدند و بیش از 90% از آنها در دانشگاههای دولتی روسیه مشغول به تحصیل شدند (Frumina & West,

(۲۰۱۲). یکی دیگر از عواملی که موجب تنزل کشور روسیه در حوزه همکاریهای بین المللی آموزش عالی شد، تأخیر این کشور در پیوستن به فرایند بولونیا در سال 2003 بود و با وجود توافق صورت گرفته، پیشرفت بسیار کند بود و نبود همکاری و اطمینان موجب تعلل و کندی این جریان شد (Frumina & West, ۲۰۱۲).

استفاده از زبان انگلیسی به عنوان زبان آموزش در کشور بلغارستان مجاز است، اما این کشور به تازگی به استفاده از زبان واسط در آموزش عالی روی آورده است (Dearden, ۲۰۱۴). کشور بلغارستان در سال 2014 از میانگین سه شاخص تعداد دانشگاههایی که زبان واسط ارائه می دهند، تعداد رشته محلهایی که با زبان واسط ارائه می شوند و تعداد دانشجویانی که در این دانشگاهها و رشتهها ثبت نام کرده اند، رتبه 27 را در بین کشورهای اروپایی کسب کرد و فقط تعداد 32 رشته محل خود را با زبان واسط انگلیسی ارائه کرد (Wächter & Maiworm, ۲۰۱۴). به منظور بهره مندی بیشتر از تجربه کشورهای منتخب، دستاوردهای این کشورها به اختصار در جدول 1 ارائه شده است.

جدول 1 نشان می دهد کشورهایی که تعداد دانشگاههای آنها کم (زیر 60 دانشگاه) است، جزو رتبه های برتر جذب دانشجوی بین الملل در اروپا نیستند. برخی از کشورها نیز مانند روسیه که رتبه جذب بالایی دارند، در بقیه شاخصها ضعیف عمل کرده اند. بنابراین، لزوم نسبت گیری شاخصها و ملاکهای یاد شده اهمیت می یابد. بدین منظور، چهار شاخص رتبه کشورها در بین هزار دانشگاه برتر جهان، تعداد دانشجوی بین الملل کشورها، رتبه کشورها در ارائه مقالات و رتبه کشورها در ارائه رشته محل با روش EMI در جدول 2 نسبت گیری و به منظور سهولت در استفاده از این ضرایب و تفسیر آنها به هر کدام از این ضرایب نامی اطلاق شده است.

بررسی ضریب بتا نشان می دهد کشورهایی که موفق به کسب رتبه 6-1 این ضریب شدند، به زبان انگلیسی بسیار مسلط هستند. کشورهایی که رتبه 9-7 این ضریب را کسب کردند، به زبان انگلیسی مسلط هستند، رتبه های 10، 11 و 13 نیز به طور متوسط به زبان انگلیسی مسلط اند و رتبه های 13-16 تسلط کمی به زبان انگلیسی دارند؛ به بیان دیگر، بین ارائه رشتهها با زبان واسط انگلیسی و تسلط شهروندان آن کشور به این زبان رابطه مستقیم وجود دارد.

بررسی ضرایب بتا و گاما نشان دهنده رابطه بین تعداد رشته محل با روش EMI و تعداد مقالات و تولیدات علمی کشورهاست، به طوری که سه رتبه اول این ضریب با رتبه های 1، 3 و 4 ضریب گاما برابر است و همچنین دارندگان این رتبهها به زبان انگلیسی بسیار زیاد تسلط دارند. سه رتبه آخر ضریب بتا نیز با رتبه های 16، 15 و 13 ضریب گاما برابر است. همچنین این رتبهها تسلط پایین به زبان انگلیسی را نشان می دهد. بنابراین، بین تعداد مقالات و تولیدات علمی یک کشور و تسلط به زبان انگلیسی و ارائه رشته محل در دانشگاهها با روش EMI رابطه مستقیم وجود دارد.

جدول 1- ملاکها و شاخصهای بین‌المللی شدن از طریق آموزش زبان انگلیسی در اروپا

شاخص ز: استفاده از اینترنت و پیشرفت فناوری	ملاک 3. کارکردها و نتایج خاص علمی						ملاک 2. تکنیکها و شیوهها						ملاک 1. انواع کشورها از نظر زبان آموزش در دانشگاه			نام کشورهای منتخب/ تعداد دانشگاه آن	ردیف	
	تعداد	شبه/بجای با EMI	رتبه سال 2014	شاخص د: پژوهشهای علمی ¹⁷			شاخص ح: دوره آموزش زبان به مدرسان	شاخص ج: ارزیابی آموزش زبان توسط آزمونهای بین‌المللی	شاخص ج: پیش شرط کسب نمره زبان در آموزش عالی	شاخص ج: ارائه منابع ترمسی به زبان انگلیسی	شاخص پ: آموزش به زبان ملی	شاخص ب: رویکرد چند زبانه شدن	شاخص الف: دو زبانه شدن EMI					
				H-index	استاددهی	تعداد مقالات												
225	9		487	0/65	21818	25										اتریش/76	1	
1078	1		725	0/81	51431	15										هلند/139	2	
1030	15		961	0/66	149773	4										آلمان/412	3	
499	21		878	0/63	103733	7										فرانسه/566	4	
494	2		558	0/85	23081	24										دانمارک/80	5	
395	4		479	0/67	17551	32										فنلاند/44	6	
187	9		439	0/65	18228	29										نروژ/58	7	
822	3		666	0/74	35039	20										سوئد/47	8	
417	23		648	0/58	79209	11										اسپانیا/238	9	
307	20		766	0/64	95836	8										ایتالیا/236	10	
99	14		204	0/55	5428	53										اسلونی/38	11	
12	28		194	0/45	5533	52										کرواسی/54	12	
405	18		401	0/44	37285	19										لهستان/424	13	
183	12		329	0/61	9478	45										مجارستان/72	14	
-	-		421	0/29	57881	14										روسیه/1484	15	
32	27		184	0/54	3441	59										بلغارستان/55	16	

15. Wächter & Maiworm, 2014, p. 47

شایان ذکر است که این رتبه از میانگین سه شاخص زیر به دست آمده است: تعداد دانشگاههایی که زبان واسط ارائه می‌دهند، تعداد رشته‌های محلهایی که به زبان واسط ارائه می‌شوند و تعداد دانشجویانی که در این دانشگاهها و رشته‌های محلهایی ثبت نام کرده‌اند.

16. Gaebel, Kupriyanova, Morais & Colucci, 2014

17. <http://www.scimagojr.com/countryrank.php>

ادامه جدول 1

رتبه	نام کشورهای منتخب/ تعداد دانشگاه آن	ملاک 4. کارکردها و نتایج عام					میزان و درجه تسلط به زبان انگلیسی در بین کشورهای دنیا	رتبه سال 2014 تسلط به زبان انگلیسی در بین کشورهای ¹⁸	ملاک 5. همکاری علمی بین المللی
		شاخص ز. جذب دانشجوی بین المللی ¹⁹		شاخص س. حمایت از زبان ملی	ملاک 4. کارکردها و نتایج عام				
		رتبه	تعداد		زیر 1000	زیر 100			
1	اتریش/76	65165	7	0	8	V.H.P ²⁰	7		
2	هلند/139	68943	6	2	13	V.H.P	2		
3	آلمان/412	210542	4	3	59	H.P. ²¹	10		
4	فرانسه/566	235123	2	0	35	M.P. ²²	29		
5	دانمارک/80	29941	13	1	6	V.H.P	1		
6	فنلاند/44	22757	20	1	10	V.H.P	4		
7	نروژ/58	9240	25	1	4	V.H.P	5		
8	سوئد/47	25361	16	0	11	V.H.P	3		
9	اسپانیا/238	56361	9	1	44	M.P	20		
10	ایتالیا/236	82450	5	2	39	M.P	27		
11	اسلوونی/38	2489	32	0	1	H.P.	11		
12	کرواسی/54	639	35	0	1	-	-		
13	لهستان/424	27770	15	0	8	V.H.P	6		
14	مجارستان/72	23208	19	0	5	H.P	17		
15	روسیه/1484	213347	3	0	5	L.P ²³	36		
16	بلغارستان/55	11282	24	0	0	-	-		

18. English Proficiency Index: www.ef.co.uk/epi

19. UNESCO, ۲۰۱۶

20. Very High Proficiency

21. High Proficiency

22. Moderate Proficiency

23. Low Proficiency

جدول 2- رتبه میانگین و رتبه میانگین وزنی شاخصهای بین‌المللی شدن

نام کشور	فاکتور آلفا ²⁴	فاکتور بتا ²⁵	فاکتور گاما ²⁶	فاکتور لاندا ²⁷	فاکتور NE ²⁸	رتبه NE	فاکتور میانگین وزنی ²⁹	رتبه میانگین وزنی
سوئد	2	1	1	1	1/25	1	1/1	1
فنلاند	3	2	3	2	2/5	2	2/4	2
هند	5	3	4	7	4/75	3	5/1	3
اتریش	1	6	9	6	5/5	4	6/4	7
آلمان	4	9	5	5	5/75	5	5/7	5
ایتالیا	8	11	2	4	6/25	6	5/2	4
دانمارک	7	4	8	8	6/75	7	7/1	8
اسپانیا	10	10	6	3	7/25	8	6	6
نروژ	12	5	7	10	8/5	9	8/3	9
مجارستان	9	8	12	9	9/5	10	9/7	10
فرانسه	6	13	10	11	10	11	10/6	11
اسلوانی	14	7	11	12	11	12	10/9	12
لهستان	15	12	14	13	13/5	13	13/3	13
مجارستان	11	14	15	16	14	14	14/8	15
کرواسی	16	15	13	14	14/5	15	14/1	14
روسیه	13	16	16	16	15	16	15/3	16

بررسی ضرایب آلفا و بتا نیز نشان‌دهنده رابطه بین تعداد دانشجوی بین‌الملل و تعداد رشته محل ارائه شده با روش EMI دارد، به طوری که سه رتبه اول ضریب بتا با رتبه‌های 5، 3 و 2 ضریب آلفا برابر است و سه رتبه آخر ضریب بتا نیز با رتبه‌های 16، 13 و 11 ضریب آلفا برابر است. بنابراین، یکی از عوامل مهم در جذب دانشجوی بین‌الملل ارائه رشته‌ها با روش EMI است.

24. ضریب آلفا = نسبت تعداد دانشجوی بین‌الملل هر کشور به تعداد دانشگاههای آن کشور

25. ضریب بتا = نسبت تعداد رشته‌های محلهایی که در هر کشور با روش EMI ارائه می‌شود، به تعداد دانشگاههای آن کشور

26. ضریب گاما = نسبت تعداد مقالات هر کشور به تعداد دانشگاههای آن کشور

27. ضریب لاندا = نسبت تعداد دانشگاههای هر کشور که رتبه زیر هزار جهانی دارند، به تعداد کل دانشگاههای آن کشور

$$28. \text{N.A. Factor} = \frac{\alpha + \beta + \gamma + \lambda}{4}$$

$$29. \text{Weighted factor} = \frac{\alpha a + \beta b + \gamma c + d \lambda}{a + b + c + d}$$

بررسی ضرایب بتا و لاندا نیز نشان دهنده رابطه بین تعداد رشته‌ها با روش EMI و تعداد دانشگاه‌های دارای رتبه زیر هزار جهانی است، به طوری که سه رتبه اول ضرایب بتا با رتبه‌های 7، 2 و 1 ضرایب لاندا برابر است و سه رتبه آخر ضریب بتا نیز با سه رتبه آخر ضریب لاندا برابر است. بنابراین، ارائه رشته محل با روش EMI به افزایش یا کاهش تعداد دانشگاه‌ها با رتبه جهانی زیر هزار رابطه دارد.

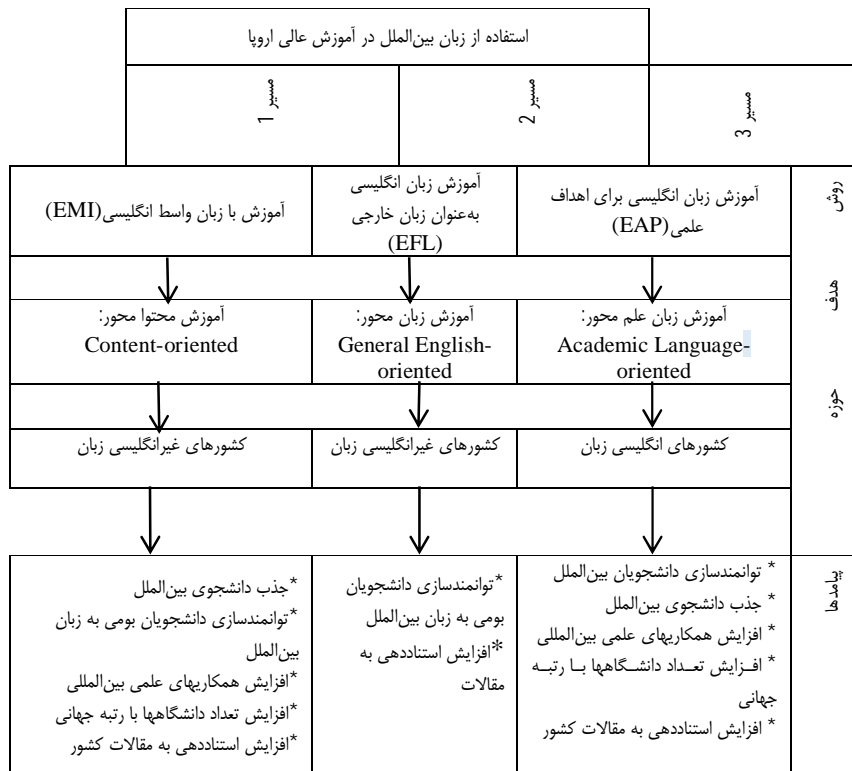
به طور کلی، بررسیها نشان می‌دهد کشورهایی که ضریب N.A. پایینی دارند، موفق به کسب رتبه‌های بالا در شاخصهای مذکور شدند. چهار کشوری که پایین‌ترین نمره این ضریب را کسب کردند، دارای رتبه 1 تا 4 شدند و این کشورها در تسلط به زبان انگلیسی نیز در اولین طبقه‌بندی؛ یعنی بسیار مسلط قرار می‌گیرند و جزو کشورهای اروپای غربی و شمالی هستند. همچنین کشورهایی که بالاترین نمره را در این ضریب کسب کردند، رتبه 16-14 را به دست آوردند و این کشورها در تسلط به زبان انگلیسی در چهارمین طبقه‌بندی؛ یعنی تسلط کم قرار دارند و جزو کشورهای اروپای جنوبی و شرقی هستند. بنابراین، بین ضرایب جدول مذکور رابطه مستقیم وجود دارد و در نهایت، رتبه ارائه شده از این ضرایب با تسلط شهروندان یک کشور به زبان بین الملل رابطه مستقیم دارد.

ضریب N.A. در این پژوهش بدون وزن‌دهی به عاملها و با در نظر گرفتن سهم مساوی در هر عامل به دست آمده است، اما به منظور بهره‌مندی از نظر خبره‌ها پنلی تشکیل شد تا عاملهای به دست آمده وزن‌دهی شوند و ارزش معینی به دست آید. پنل تشکیل شده ضریب آلفا را درون‌داد انسانی دانست و به آن وزن 1 و ضریب بتا را درون‌داد برنامه‌ای تشخیص داد و به آن وزن 2 داد، ضریب گاما را درون‌داد قلمداد کرد و به آن وزن 3 داد و ضریب لاندا را پیامد در نظر گرفت و به آن وزن 4 داد. بنابراین، با احتساب نظر پنل خبره‌ها ضریب وزنی عوامل مذکور نیز محاسبه شد که نتایج در ستون فاکتور میانگین وزنی و رتبه میانگین وزنی جدول 2 ارائه شده است.

بدین ترتیب، با احتساب رتبه میانگین وزنی، کشور ایتالیا از رتبه ششم به رتبه چهارم ارتقا یافت و کشور اتریش از رتبه چهارم به رتبه هفتم تنزل پیدا کرد. کشور اسپانیا نیز دو رتبه بهبود داشت و به مقام ششم رسید و کشور دانمارک با یک رتبه تنزل رتبه هشت را به دست آورد. در رتبه‌های نهم تا سیزدهم هیچ تغییری حاصل نشد و فقط جایگاه کشور بلغارستان با یک رتبه نزول با کشور کرواسی جابه‌جا شد. در رتبه آخر نیز تغییری حاصل نشد. بدین ترتیب، می‌توان گفت که کشورهای اروپای جنوبی نیز در رتبه یک تا پنج قرار می‌گیرند، اما در ترکیب سه کشور اول و سه کشور آخر تغییر محسوسی حاصل نشده است.

همچنین بررسی کشورهای یادشده نشان می‌دهد که سه مسیر در بین کشورهای اروپایی به منظور آموزش زبان بین الملل در مقطع آموزش عالی وجود دارد. این بررسیها ما را به سوی یک تیپولوژی مفهومی و ارائه الگوی خاصی رهنمود می‌کند. نگاهی عمیق به روش انتخابی این کشورها نشان می‌دهد که در آموزش عالی کشورهای اروپایی به منظور بین المللی شدن سه الگوی آموزش با زبان واسطه

انگلیسی (EMI)، آموزش زبان انگلیسی به‌عنوان زبان خارجی³⁰ (EFI) و آموزش زبان انگلیسی برای اهداف علمی³¹ (EAP) استفاده شده است که هر کدام اهداف، حوزه و روشهای خاص خود را دارند که در شکل 1 به تصویر کشیده شده است.

شکل 1- تیپولوژی مفهومی روشهای آموزش زبان بین‌الملل در آموزش عالی اروپا

آموزش با زبان واسط انگلیسی (EMI)

در این روش که مختص کشورهای غیرانگلیسی زبان است، از زبان بین‌الملل به‌عنوان زبانی مشترک برای آموزش در مقطع آموزش عالی و برای دانشجویان با ملیتهای مختلف استفاده می‌شود. به همین منظور، دروس دانشگاهی به زبان انگلیسی آموزش داده می‌شود؛ یعنی زبان انگلیسی به‌عنوان زبان واسط

۳۰. English as a Foreign Language

۳۱. English as an Academic Purpose

در آموزش به‌کار می‌رود. هدف اصلی یادگیری محتوای درسی است و یادگیری زبان در اولویت دوم قرار دارد. گفتنی است با وجودی که هدف این روش آموزش زبان نیست، اما به‌دلیل به‌کارگیری زبان انگلیسی، مهارت‌های زبانی دانشجویان نیز تقویت می‌شود، زیرا دانشجویان در حال تعامل، بیان نظرهای خود، نوشتن تکالیف و مقالات به این زبان هستند و این دستاورد خوبی برای دانشجویان و استادان به‌شمار می‌رود. همچنین دانشگاه‌ها و مراکز علمی نیز به‌دلیل ارائه مقالات و کتب با کیفیت به زبان انگلیسی از مزایای افزایش رتبه علمی‌شان در دنیا بهره‌مند می‌شوند. اکنون در بیشتر کشورهایی که آموزش عالی آنها به سمت بین‌المللی شدن پیش رفته یا در حال پیش رفتن است، از این روش استفاده می‌کنند و زبان به‌عنوان ابزاری واسطه به‌منظور آموزش محتوای درسی به‌کار می‌رود.

با توجه به این واقعیت که زبان انگلیسی امروزه زبان بین‌الملل و زبان علم دنیاست، امکان پیوندهای علمی برای قشر دانشگاهی فراهم می‌شود و دانش‌آموختگان برای جامعه جهانی و همچنین کار در عرصه بین‌الملل آمادگی پیدا می‌کنند. از دستاوردهای استفاده از این روش می‌توان به مواردی همچون جذب دانشجوی بین‌المللی، توانمندسازی دانشجویان بومی به زبان بین‌الملل، افزایش همکاری‌های علمی - بین‌المللی و پیوند با جامعه علمی دنیا، افزایش رتبه دانشگاه‌های کشور در جهان، افزایش استناددهی به مقالات کشور به‌دلیل استفاده از منابع و روش‌های نوین و نگارش به زبان بین‌الملل و افزایش کیفیت مرکز آموزشی و بالارفتن رضایت ذینفعان اشاره کرد.

آموزش زبان به عنوان زبان خارجی (EFL)

در این روش که مختص کشورهای غیرانگلیسی زبان است، در مقطع آموزش عالی و در کنار تدریس رشته‌های مختلف، همزمان به دانشجویان واحدهای زبان عمومی در طول دوره تحصیل دانشگاهی ارائه می‌شود. برای مثال، در کشور اسلوانی از روش آموزش زبان به‌عنوان زبان خارجی در آموزش عالی استفاده می‌شود و دانشجویان در کنار یادگیری رشته‌های تحصیلی ملزم به یادگیری زبان انگلیسی هم هستند. هدف این روش یادگیری زبان انگلیسی است و دانشجو باید در کنار رشته تحصیلی و ساعات موظفی برای تحصیل، ساعات زیادی را نیز به آموزش زبان اختصاص دهد. به‌دلیل زمانبر و هزینه‌بر بودن این روش، اکنون در دنیا کمتر از این روش استفاده می‌شود، ضمن اینکه میزان موفقیت آن کم است و دانشجویان بعضاً به‌دلیل نداشتن انگیزه لازم یا کمبود زمان کافی موفقیت کاملی به‌دست نمی‌آورند. از دستاوردهای این روش می‌توان به توانمندسازی دانشجویان بومی به زبان بین‌المللی و در نتیجه، افزایش استناددهی به مقالات کشور به‌دلیل این توانمندسازی و نگارش یافته‌های علمی به زبان بین‌الملل اشاره کرد.

آموزش زبان انگلیسی برای اهداف علمی (EAP)

در این روش که مناسب کشورهای انگلیسی زبان است، به‌منظور توانمندسازی دانشجویان بین‌المللی و آماده‌سازی آنان برای یادگیری دروس علمی که همگی به زبان انگلیسی ارائه می‌شود، دوره‌هایی برای

تقویت زبان انگلیسی آنان برگزار می‌شود که به یادگیری دروس علمی آنها کمک کند. از دستاوردهای این روش توانمندسازی دانشجویان بین‌المللی و تقویت مهارت‌های زبان در حوزه علمی است. همچنین جذب دانشجوی بین‌المللی بیشتر می‌شود و همکاری‌های علمی - بین‌المللی افزایش می‌یابد. افزایش استناددهی به مقالات هم در این روش بالا می‌رود و در نهایت، رتبه جهانی دانشگاه‌های کشور بهبود می‌یابد.

تحلیل و نتیجه‌گیری

یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که کشورهای اروپای شمالی و غربی در بین‌المللی شدن آموزش عالی موفق‌تر عمل کرده‌اند. این موفقیت در جذب دانشجوی بین‌المللی، رتبه دانشگاه‌های آنها، میزان تولیدات علمی و استنادات به وضوح دیده می‌شود. کشورهای اروپای جنوبی، گرچه با تأخیر، به این روند پیوسته‌اند و حتی شاهد تسریع این امر در سال‌های اخیر هستیم و کشورهای اروپای شرقی به آهستگی و با تردید در حال پیمودن گام‌های اولیه در این مسیر هستند. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که میان مؤلفه‌های استفاده از زبان واسط انگلیسی در آموزش عالی هر کشور و تسلط شهروندان آن به زبان انگلیسی و رتبه استناددهی به مقالات آن کشور ارتباط وجود دارد، چرا که استفاده از زبان واسط در آموزش دانشگاهی موجب توانمندسازی دانشجویان بومی به زبان بین‌المللی می‌شود و در نتیجه، آنها می‌توانند یافته‌ها و تولیدات علمی خود را به زبان بین‌المللی با دنیا به اشتراک بگذارند. بنابراین، استفاده از زبان انگلیسی به‌عنوان زبان واسط آموزش کمک شایانی به بین‌المللی شدن آموزش عالی و تسریع این روند می‌کند. همچنین یافته‌ها نشان می‌دهد که در کشورهای غیرانگلیسی زبان استفاده از زبان واسط انگلیسی عامل و ابزار مهمی در بین‌المللی شدن آموزش عالی در دنیاست و این عامل موجب افزایش رتبه دانشگاه، تسلط مردم آن کشور به زبان بین‌المللی، افزایش رتبه پژوهش‌های علمی، بالارفتن جذب دانشجوی بین‌المللی، پیشرفت در همکاری‌های بین‌المللی و حمایت از زبان ملی آن کشور می‌شود. این امر در صورتی است که کشورهای غیرانگلیسی زبان از الگوی درستی به‌منظور آموزش زبان بین‌المللی در آموزش عالی استفاده کنند.

اگر بخواهیم وضعیت کشورمان را با شاخص‌های ارائه شده در این مقاله مقایسه کنیم، فقط 7/1% از دانشگاه‌های ایران رتبه زیر هزار را دارند و در ضریب آلفا، ایران در رتبه 16 و قبل از کشور کرواسی، در ضریب بتا در رتبه 17 (آخر)، در ضریب گاما در رتبه 15 و بعد از کشور بلغارستان و قبل از کشور روسیه و در ضریب لاندایا در رتبه 16 و قبل از کشور روسیه قرار می‌گیرد و ضریب N.A. ایران را در آخرین رتبه و همسان با کشور روسیه قرار می‌دهد.

بین‌المللی شدن آموزش عالی فواید و مزایای زیادی برای کشور و دانشگاه‌های آن و در نتیجه، ذینفعان آموزش عالی در پی دارد. لذا، اخذ سیاست‌های معقول و مناسب و استفاده از تجربه کشورهای پیشرو

می‌تواند راه را برای کشورمان هموارتر کند. با توجه به مدل ارائه شده، بهترین روش برای آموزش زبان بین‌الملل در آموزش عالی ایران روش EMI است که در کسب موفقیت روند بین‌المللی شدن ایران نقش بسزایی دارد. در حال حاضر، در دانشگاه‌های ایران زبان انگلیسی با روش EAP آموزش داده می‌شود که برای کشورهای انگلیسی زبان مناسب است. واضح است که استفاده از روش نامناسب نمی‌تواند نتایج زیادی به همراه داشته باشد. شکل 1 نشان داد که برای کشورهای غیرانگلیسی زبان دو روش EFL و EMI مناسب است که نتایج و دستاوردهای EMI مؤثرتر و کارآمدتر است، در حالی که روش EFL بسیار زمانبر است و نتایج کمتری به همراه دارد. با وجود این، در تمام دانشگاه‌های ایران از روش EAP استفاده می‌شود و تنها دانشگاهی که از روش EFL استفاده می‌کند، دانشگاه امام صادق (ع) است که در کنار واحدهای رشته تخصصی تحصیلی، با ارائه واحدهای زبان عمومی پیوسته و روشمند در تمام طول دوران تحصیلی دانشجویان را به زبان انگلیسی مسلط می‌کند، اما همان‌طور که در شکل 1 بیان شد، نتایج و دستاوردهای آن به دلیل زمانبر بودن و نبود انگیزه لازم در همه دانشجویان، کمتر از روش EMI است. بنابراین، به نظر می‌آید روش آموزش زبان انگلیسی در دانشگاهها نیازمند بازبینی و تغییرات در واحدها، آیین‌نامه‌ها و قوانین است.

پیشنهادها

یافته‌ها نشان‌دهنده اهمیت استفاده از زبان واسطه به‌منظور بین‌المللی شدن و پیوند با آموزش عالی دنیا و بالابردن کیفیت دانشگاه‌های داخلی است. پیشنهادهای کاربردی زیر با توجه به تجربه کشورهای مورد مطالعه مفید و عملی به نظر می‌رسند:

1. دانشگاه‌های با ظرفیت و قابلیت در کشور به‌منظور بین‌المللی شدن شناسایی شوند؛
2. پردیسها و دانشگاه‌هایی به‌عنوان نمونه جذب دانشجوی بین‌الملل را در دستور کار خود قرار دهند؛
3. مقطع تحصیلات تکمیلی به‌خصوص مقطع دکتری برای برداشتن گام‌های اولیه و نمونه در بین‌المللی شدن مناسب‌تر و آماده‌تر است؛
4. با آمایش، رشته‌های پرمقتاضی و جذاب برای دانشجویان بین‌المللی شناسایی شوند؛
5. دانشگاهها در جذب دانشجوی بین‌الملل استقلال عمل داشته باشند؛
6. استفاده از زبان واسطه در آموزش دانشگاهها قانونی و بلامانع شناخته شود؛
7. امکان تحصیل دانشجویان ایرانی مقتاضی نیز در این دانشگاه‌های نمونه در کنار دانشجویان بین‌المللی فراهم شود؛
8. دوره‌های مشترک بین دانشگاه‌های ایران و کشورهای پیشرو برگزار شود و دانشجویان برخی از واحدها را در کشور دیگر بگذرانند؛
9. نظام انگیزشی و تشویقی به‌منظور نگارش پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها به زبان انگلیسی برقرار شود.

References

۱. Bereday, G. Z. F. (۱۹۶۴). *Comparative method in education*. New York: Holt, Rinehart & Winston.
۲. Brenn-White, M., & Faethe, E. (۲۰۱۳). *English-Taught Master's Programs in Europe: A ۲۰۱۳ Update*. New York: Institute of International Education.
۳. Dearden, J. (۲۰۱۴). *English as a medium of instruction-a growing global phenomenon: phase ۱*. Retrieved from www.britishcouncil.org/education/ihe:
۴. Doiz, A., Lasagabaster, D., & Sierra, J. (۲۰۱۳). *English-medium instruction at universities: Global challenges*. Multilingual Matters.
۵. Dunkerley, D., & Wong, W. S. (۲۰۰۱). *Global perspectives on quality in higher education*. Aldershot, Hants, England, Burlington, VT: Ashgate.
۶. The European Commission. (۲۰۰۶). *Europeans and their languages*. Special eurobarometer ۲۴۳. Retrieved from http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_۲۴۳_sum_en.pdf
۷. The European Commission. (۲۰۱۲). *European and their languages*. Special eurobarometer ۳۸۶. Retrieved from http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_۳۸۶_en.pdf
۸. Frumina, E., & West, R. (۲۰۱۲). *Internationalisation of Russian higher education: The English language dimension*. Moscow: British Council.
۹. Gaebel, M., Kupriyanova, V., Morais, R., & Colucci, E. (۲۰۱۴). *E-learning in European higher education institutions*. Brussels: European University Association.
۱۰. Giannini, S. (Ed.) (۲۰۱۴). *Message from Stefania Giannini, the Italian Minister of Education Universit and Research*. British Council.
۱۱. Guerini, F. (۲۰۱۱). Language policy and ideology in Italy. *International Journal of the Sociology of Language*, ۲۱۰. doi:۱۰.۱۰۱۰/IJSL.۲۰۱۱.۰۳۳.
۱۲. Hartman, E. (۲۰۱۱). *Internationalisation of higher education: Towards a new research agenda in critical higher education studies*. London: Routledge.

۱۳. Hellekjaer, G. O., & Westergaard, M. (۲۰۰۳). An exploratory survey of content learning through English at Nordic universities. *Charles van Leeuwen & Robert Wilkinson*, ۶۵-۸۰.
۱۴. ICEF Monitor (۲۰۱۳). *Study finds more European universities offering graduate programmes in English*. Retrieved from <http://monitor.icef.com/۲۰۱۳/۱۰/study-finds-more-european-universities-offering-graduate-programmes-in-english/>.
۱۵. Kirkpatrick, A. (۲۰۱۱). *Internationalization or englishization: Medium of instruction in today's universities*.
۱۶. Language Education Policy Profile (۲۰۰۵). *Slovenia*.
۱۷. Language Legislation in Europe (۲۰۰۹a). *EFNIL*. Retrieved from <http://www.efnil.org/documents/project-documents/language-legislation-version/netherlands/netherlands>.
۱۸. Language Legislation in Europe. (۲۰۰۹c). *Poland*. Retrieved from <http://www.efnil.org/documents/project-documents/language-legislation-version/poland/poland>.
۱۹. Maiworm, F., & Wächter, B. (۲۰۰۲). *English-language-taught degree programmes in European higher education: Trends and success factors. ACA papers on international cooperation in education*. Bonn: Lemmens.
۲۰. Mazzoleni, E. (۲۰۱۳). *Internationalisation of higher education in Italy: UCSC: An Italian University Internationalises*. An introduction to higher education internationalisation. (Wit, H. de, Ed.). Milano: V & P.
۲۱. Ministry of Education: Hungary (۲۰۰۲-۲۰۰۳). *Country report: Hungary*. Language Education Policy Profile.
۲۲. Mohammadpour, A. (۲۰۱۰). *Methodology: Logic and plan in qualitative research*. Tehran: Jameehshenasan (in Persian).
۲۳. OECD Education at a Glance (۲۰۱۳). *Education at a glance ۲۰۱۳*. Paris: OECD Publishing.
۲۴. Patton, M.Q. (۲۰۱۵). *Qualitative research & evaluation methods: Integrating theory and practice* (Fourth edition). Thousand Oaks, California: SAGE Publications, Inc.
۲۵. Rüländ, D. (۲۰۱۲). *National priorities: Recent trends & future developments*. Germany.

۲۶. The European Commission (۲۰۱۳). European higher education in the world. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, The European Economic and Social Committee and Committee of the regions, *Com* (۲۰۱۳), ۴۹۹ Final.
۲۷. UK, U. (۲۰۱۴). *International students in higher education: The UK and its competition*. The funding environment for universities ۲۰۱۴.
۲۸. Wächter, B., & Maiworm, F. (۲۰۰۸). *English taught programmes in European higher education: The picture in ۲۰۰۷*. *ACA papers on international cooperation in education*. Bonn: Lemmens.
۲۹. Wächter, B., & Maiworm, F. (۲۰۱۴). *English-taught programmes in European higher education: The state of play in ۲۰۱۴*. *ACA papers on international cooperation in education*. Bonn: Lemmens.
۳۰. West, C. (۲۰۱۴). English-taught courses are rapidly multiplying across Europe. *International Educator, Language Supplement*.
۳۱. Wit, H., Hunter, F., Howard, L., & Egron-Polak, E. (۲۰۱۵). *Internationalisation of higher education: Policy department B: Structural and cohesion policies*. Brussels: European Parlimente.

